

Petrus Thomae, *Quaestiones de esse intelligibili*, ed. Garrett R. Smith, Leuven: Leuven University Press (Ancient and Medieval Philosophy, Series I – Petri Thomae Opera, vol. I), 2015, 328 pp., ISBN 978-94-6270-035-2.

Leuven University Press presenta l'edició crítica de les *Quaestiones de esse intelligibili* de l'escotista català Pere Tomàs (Petrus Thomae, ca. 1280 – 1340), a càrrec del professor Garrett R. Smith (University of Notre Dame). Aquesta edició inaugura la col·lecció *Petri Thomae Opera* publicada per la Catholic University of Leuven (Lovaina). Abans de detallar el contingut d'aquest primer volum, cal advertir que aquesta col·lecció té previst publicar altres obres del mateix filòsof i teòleg franciscà, a saber, les *Quaestiones de ente*, les *Quaestiones de modis distinctionum*, la *Quaestio de distinctione praedicamentorum*, les *Quaestiones de formis* i la *Reportatio*. Assabentar-se del naixement d'una sèrie de publicacions d'aquestes característiques —es tracta d'una edició molt acurada, tant a nivell material com de contingut— i amb aquest programa editorial és un motiu d'alegria en molts àmbits de la recerca en humanitats. Aquesta iniciativa se suma a altres propostes editorials semblants, en aquest cas empreses darrerament a casa nostra, com és la Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae, que posa l'abast del lector el llegat filosòfic dels pensadors catalans medievals.

El sumari d'aquest primer volum es compon pels apartats següents: *Preface* (VII), amb els agraïments de l'editor; *Introduction* (IX-LXXXVIII), formada per quatre brevíssims apartats: *Life* (dades biogràfiques de Pere Tomàs), *Work* (llista cronològica d'obres i respectives edicions), *Themes of the Quaestiones de esse intelligibili*, i *The Edition*. Aquesta darrera i quarta part de la introducció, molt més extensa, inclou les següents subseccions: *a) Description of the Manuscripts*, *b) Prior Editions*, *c) Isolated Accidents*, *d) Common Accidents*, *e) The alia littera of MS S*, *f) Stemma codicum*, *g) Editorial Principles*, *h) Authenticity and Title*, *i) Dating*, *j) Sources* i *k) Influence*. Després de la relació de les *abbreviations*, segueix l'edició de les *Quaestiones de esse intelligibili* (1-197), amb traducció frontal a l'anglès i amb aparats crític i de fonts. L'*Appendix* l'ocupen textos de dos pensadors posteriors a Pere Tomàs sobre els quals el tractat editat exercí una influència directa, referits Garrett R. Smith en l'apartat *k* de la introducció: Ioannes Canonicus (Joan el Canonge, s. xiv) i Matthias Doering (s. xv). L'editor n'ofereix informació biogràfica i n'edita alguns textos rellevants, en els quals és citat el tractat sobre l'*esse intelligibile* de Pere Tomàs: les *Quaestiones super libros Physicorum* II, q. 3, a. 2 de Ioannes Canonicus (198-207) i *Lectura* I, d. 35 i d. 46 de Doering (208-215). El volum es clou amb un apartat de bibliografia (217-224), un *Index Codicum* (225-229) i un *Index Nominum* (230-232).

És important subratllar que en la secció introductòria dedicada a l'edició, Garrett R. Smith ofereix, entre d'altres, una descripció codicològica i una descripció interna dels manuscrits conservats que contenen el tractat *De esse intelligibili*, que en són vuit. Es tracta d'informació molt útil si es vol reconstruir part de la tradició textual de Pere Tomàs que, a més, explica i justifica excel·lentment l'edició crítica que es presenta en les pàgines que segueixen. Cal apuntar que, més enllà d'algun estudi sobre el contingut doctrinal del tractat, no existia cap edició crítica moderna d'aquest text de Pere Tomàs. Tanmateix, altres obres del filòsof franciscà han gaudit de més sort; algunes d'aquestes, efectivament, han estat editades recentment: *Quodlibet*, Nova York, 1957; *De distinctione praedicamentorum*, Leiden-Boston-Colonia, 2000; *Questiones de unitate minori*, Lovaina, 2003; *Tractatus brevis de modis distinctionum*, Santa Coloma de Queralt, 2012 (Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae). L'editor, en base als accidents individuals i als accidents comuns, proposa un *stemma codicum*, molt detallat i elaborat: llista de variants, *alia littera*, procés de composició, anàlisi comparatiu de textos, etc. L'*stemma* es conformaria per dues famílies principals, γ i N (que correspon al ms. Nàpols), i γ s'organitzaria en dues subfamílies més (ϵ i δ), les quals provenen totes dues d'un model comú o arquetipus β que "with no doubt is a copy of the autograph of Petrus Thomae" (LIV). Garrett R. Smith proposa conjectures i hipòtesis que expliquen les diferències textuais entre els diversos grups de manuscrits, a partir de les quals també raona l'elecció dels manuscrits per a l'edició i el procediment de col·lecció emprat. Respecte les fonts i referències textuais del text, tant explícites com implícites, destaquen en nombre aquelles referides a Aristòtil, Averrois i Duns Escot, però Pere Tomàs també respon a objeccions de Pere Auriol, Alexander d'Alexandria, Enric de Gant o Robert Cowton.

El text *De esse intelligibilis* estructura en nou *quaestiones*, i és datat entre l'any 1323 i l'any 1325; que la seva autenticitat és indiscutible ho proven les referències creuades que s'hi troben a altres obres del mateix Pere Tomàs. Es tracta d'un tractat filosòfic del pensador català que s'inscriu en el corrent filosòfic anomenat *metafísica escotista* en la mesura en que 1) analitza epistemològicament i ontològicament l'*esse intelligibile* i, amb ell, la darrera constitució de les coses; i 2) ho fa a partir de la doctrina del pensador escocès Duns Escot (Duns Scotus, ca. 1265 – 1308). La noció d'*esse intelligibile* fou un concepte emprat pel *magister* Duns Escot en els seus tractats epistemològics, ara bé, i com sol ser una constant en l'obra escotista, sense proposar un tractament inequívoc ni una definició clara i distinta del terme. Aquesta contingència fa que el tractat de metafísica de Pere Tomàs publicat es reverteixi d'una certa necessitat per l'estudi de la filosofia medieval de la Baixa Edat Mitjana. En tot cas, el tema central del text, és a dir, la categorització

de l'*esse intelligibile*, el situa en el nucli dels debats i les controvèrsies acadèmiques entre els seguidors d'Escot de la segona meitat del segle XIV.

El nus de la introducció del volum, que inclou una considerable bibliografia actualitzada, és el resum del contingut de les nous *quaestiones* a càrrec de l'editor Garrett R. Smith, investigador postdoctoral associat al Medieval Institute de la University of Notre Dame. Garrett exposa l'estructura interna de cada *quaestio*, la qual coincideix amb el model tradicional de les *quaestiones* escolàstiques: arguments i contraarguments, *dubia* i *dicta*, articles i subarticles, etc. Les tres primeres qüestions de l'obra detallen i reinterpreten l'opinió de Duns Escot i la d'altres contemporanis respecte certes nocions metafísiques. Pere Tomàs, a més, analitza les possibilitats i les definicions dels conceptes escotistes, tot des d'una perspectiva epistemològica i pròpia de la teologia natural. Cal apuntar, d'altra banda, que el text de Pere Tomàs està carregat de distincions i classificacions conceptuals, com les que es donen entre els conceptes *intelligibilitas* i *intellectitas* (q. 2) o entre *secundum quid* i *simpliciter* (q. 7), i també de definicions conceptuals, com les de *nihilitas* o *aliquitas* (q. 9).

Mentre l'*esse intelligibile* per Duns Escot és un tipus d'ens mental o de la raó, per seu deixeble Tomàs —així com per altres seguidors del franciscà de Duns, com Guillem d'Alnwick (Guillelmus de Alnwick, ca. 1275 – 1333)— es tracta d'un ens real, propi de les essències independents d'una ment que les pensi. L'editor presenta simultàniament les posicions filosòfiques de Pere Tomàs i les de Guillem d'Alnwick, sovint contraposades a certes concepcions de Duns Escot. De fet, Garrett R. Smith fa una advertència abans de presentar la matèria del *De esse intelligibili*: "Petrus Thomae's *Quaestiones de esse intelligibili* are best read in conjunction with William of Alnwick's treatise of the same name". I és que ambdós autors tenien el mateix projecte: per una banda, sistematitzar les diverses concepcions del mestre Duns Escot en relació amb les idees divines; i, per l'altre, intentar respondre l'apropiació que Escot feu inicialment de determinades concepcions de Jaume d'Ascoli (Iacobus de Aesculus, ca. 1270 – 1315). Conseqüentment, en el tractat editat entren en joc algunes teories controvertides, com és la mateixa qüestió de la idea i de l'essència divina en relació amb l'essència de les criatures. Per a Escot les criatures són generacions o produccions de l'intel·lecte diví i, per tant, depenen de Déu, tant pel seu ser real com pel seu ser intel·ligible. Pel contrari, Pere Tomàs i Guillem d'Alnwick defensen la inclusió (*contaiment*) de les essències de les criatures a l'essència divina, la qual s'encarrega de representar-les en l'intel·lecte diví. Aquesta idea fou fundada per a Jaume d'Ascoli, a qui Pere Tomàs parafraseja. Així doncs, les essències de les criatures (o quiditats creables) estarien intel·lectualment contingudes en l'essència divina, i hi serien

de manera 'incausada' (q. 3): "The intelligible being of creatures comes from the divine essence and yet is uncaused (or inproduced)" (XXVIII). La quiditat de les criatures deriva (*fellow upon*) per necessitat de l'essència divina, constituint així una relació de continent-contingut (*container to the contained*). Per tant, l'essència divina, que és capaç de representar a la criatura, no la produeix, sinó que només la conté (q. 4).

En les qüestions posteriors, Pere Tomàs intenta definir el concepte d'idea divina i analitzar, així, el procés cognitiu diví, en el qual participen el diversos tipus de ser: *esse obiective*, *esse subiective* i la seva relació amb l'*esse reale*. Així doncs, es presenta un estudi de l'estatut ontològic de les idees divines, quelcom que enclou discutir altres qüestions ontològiques i epistemològiques, com és l'estatut ontològic de les essències o la divisió de la realitat entre el ser objectiu i el ser subjectiu. Amb tot, la tesi principal, examinada i defensada al llarg del tractat per Pere Tomàs, és la següent: les essències de les coses, en darrer terme, depenen exclusivament d'elles mateixes i, per tant, no depenen del fet de ser pensades per Déu en la seva intel·ligibilitat. En altres paraules, les criatures existeixen amb independència d'un Déu que les pensi, és a dir, de l'intel·lecte diví. Ara bé, les criatures o coses existeixen en l'essència divina i, per tant, tenen ser real i etern en l'essència divina per una banda, i tenen ser objectiu en l'intel·lecte diví per l'altra.

Finalment, en les qüestions 8 i 9, Pere Tomàs es pregunta si les criatures tenen algun tipus de ser real i etern diferent al ser diví (q. 8), quelcom que té conseqüències en la doctrina de la creació (q. 9), i clou el tractat discutint el contingut teològic de les consideracions metafísiques examinades. I és que la tesi principal exposada entra en evident conflicte amb el dogma cristià de la creació, motiu pel qual Pere Tomàs dedica la darrera *quaestio* a construir una teoria que eviti o salvi tal tensió, a saber, la teoria de la dependència no causal. Aquesta teoria planteja que, encara que Déu no hagi causat les criatures per ser en l'essència divina, aquestes són necessàriament correlatives de l'essència divina.

Per acabar cal destacar que aquest tractat, ara elegantment editat, és un exemple de la innovació que representà l'aparició de l'escotisme a nivell filosòfic per a l'història del pensament, en la mesura en que les doctrines del mestre escocès i les dels seus deixebles atacaren moltes de les concepcions tradicionals heretades del segle XIII i representades per a Tomàs d'Aquino o per a Enric de Gant. Ara bé, i posant l'atenció exclusivament en el seu autor, *De esse intelligibili* exemplifica també l'efervescència intel·lectual i productiva que tingué lloc a la Corona d'Aragó a les acaballes de l'Edat Mitjana. Pere Tomàs, també anomenat *Doctor strenuus, proficiuus et invincibilis*, fou un franciscà de procedència incerta però establert a Barcelona. Morí pres a Avinyó, però passà gran part de la seva vida

ensenyant i escrivint al *studium* que l'Orde dels Frares Menors tenia a la Ciutat Comtal. La seva obra, encara que poc estudiada, testifica l'alt nivell que la filosofia i la teologia assoliren a Catalunya durant el segle XIV. I és que, com sabem, molts dels partidaris de les idees de Duns Escot llegaren textos amb una argumentació més clara i sòlida que la del mateix mestre escocès, quelcom que els conferí un reconeixement considerable en segles posteriors. Aquest també és el cas de Pere Tomàs, qui va sintetitzar algunes de les més conegudes teories escoltistes, sense deixar d'aportar nous elements i matisos, tant a nivell doctrinal com formal, a l'obra i llegat de Duns Escot. El tractat *De esse intelligibili*, que tenim el plaer de presentar en la seva primera edició crítica, és un cas exemplar del mode de procedir propi de la primera generació d'escoltistes: és una reelaboració i sistematització de certes idees escoltistes, passades pel sedàs d'un dels deixebles més prolífics de la Corona d'Aragó.

Saludem cordialment aquesta iniciativa. Ara que l'obra de Pere Tomàs atreu l'interès d'estudiosos i editors d'arreu es fa més necessari que mai el diàleg i la coordinació entre els diversos agents.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- Petrus Thomae, *Quodlibet*, eds. M. R. Hooper i E. M. Buytaert. Franciscan Institute Publications (Text Series II): Nova York, 1957.
- , *De distinctione predicamentorum*, ed. E. P. Bos, dins eds. M. Kardaun i J. Spruyt, *The Winged Chariot: Collected Essays on Plato and Platonism in Honour of L. M. Rijk*. Brill: Leiden – Boston – Colonia, 2000, 296-312.
- , *Questiones de unitate minori editate a fratre Petro Thome*, ed. E. P. Bos, *The Tract De unitate minori of Petrus Thomae*. Peeters: Loviana, 2003.
- , *Tractatus Brevis de modis distinctionum*, ed. C. López, trs. J. Batalla i C. A. Andersen. Obrador Edendum: Santa Coloma de Queralt, 2011.

Maria Cabré Duran
Universitat Autònoma de Barcelona
 Maria.Cabre@uab.cat